

Govor v pedagoški praksi

Tjaša Jakop, Tjasa.Jakop@zrc-sazu.si

Katarina Podbevšek in Nina Žavbi, ur. *Govor v pedagoški praksi*.

Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Akademija za gledališče, radio, film in televizijo Univerze v Ljubljani, 2019, 324 str.

Monografija z naslovom *Govor v pedagoški praksi* vsebuje 28 razprav, nastalih na podlagi mednarodnega znanstvenega simpozija *Poučevanje govora*, ki je potekal 12. in 13. aprila 2019 v prostorih Akademije za gledališče, radio, film in televizijo. Urednici monografije Katarina Podbevšek in Nina Žavbi sta opravili odlično delo: prispevke 33 avtorjev sta združili v smiselno celoto z ustreznimi podpoglavji. Avtorji prispevkov, ki so tudi sami na različne načine vpeti v izobraževalni sistem, so s poglobljenimi razmisleki zarisali razvojno pot človekovega govora od prenatalnega in predšolskega obdobja, izobraževanja v osnovni in srednji šoli ter umetniški gimnaziji, na fakultetah in umetniških akademijah do posebnih izobraževanj v govornih medijih.

V predgovoru »Govorno izražanje kot učna vsebina« urednica Katarina Podbevšek predstavi monografijo in njeno vsebino. Pove, da je namen monografije »okrepiti zavedanje o pomembnosti poučevanja govornega izražanja po celotni vzgojno-izobraževalni vertikali in spodbuditi sestavljalce učnih načrtov in študijskih programov k ustreznejši umestitvi govornega sporočanja v učne vsebine«. Omeni, da je bila na simpoziju »izrečena marsikatera kritična misel na račun nezadostnega in neustreznega organiziranega govornega izobraževanja v našem šolstvu (npr. zapostavljanje pravorečja oz. govorjenega knjižnega jezika, prepuščanje skrbi za govor samo enemu šolskemu predmetu – slovenščini)«, konča pa z mislijo, da je »sistematično in kakovostno poučevanje govora v šolah nujnost, ki lahko bistveno pripomore k izboljšanju govorne kulture nasploh« (7–10).

V prvem sklopu z naslovom **Prvi koraki v svet govornega izražanja** najdemo prispevek »Vpliv disfunkcije senzorne integracije na razvoj multisenzorike govora«, v katerem Matea Hotujac Dreven govori o procesu razvoja nevroloških poti, ki vplivajo na razvoj multisenzorične percepcije in senzorne integracije zarodka. Različne stopnje nepravilnega delovanja teh območij lahko povzročijo vrsto motenj govora: od težkih (nerazvit govor) do lažjih (manjše težave pri artikulaciji). V drugem prispevku

»Skrb za govor v vrtcu« Maja Višček predstavi govor otrok v predšolskem obdobju in spodbujanje razvoja otrokovega interpretativnega govora, v tretjem (»Komunikacijski potenciali lutke kot spodbuda za učenje govora«) pa avtorica Helena Korošec predstavi likovno, gibalno in glasovno stilizacijo lutkovnega lika, ki otroku omogoča razvoj od nebesednih simbolnih znakov do bogatega jezikovnega izražanja.

Sledi sklop z naslovom **Skrb za učencev (in učiteljev) govor v osnovni šoli**. Jasna Jožef v prispevku »Razvijanje govora v prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju osnovne šole« piše, da učni načrti tako za slovenščino kot za druge predmete upoštevajo znanstvena dognanja o razvoju govora. Na podlagi anketnega vprašalnika za učitelje ugotavlja, s katerimi dejavnostmi učitelji razvijajo govor pri učencih in kakšni so učinki teh dejavnosti. Alenka Rot Vrhovec (»Možnosti za razvijanje govorjenja učencev v 1. in 2. triletju osnovne šole«) poudarja, da je temeljni cilj jezikovnega pouka slovenščine uravnoteženo razvijanje vseh štirih sporazumevalnih dejavnosti, tj. poslušanja, govorjenja, branja in pisanja. V prispevku lahko preberemo, koliko priložnosti za govorjenje dobijo učenci med jezikovnim poukom v prvem in drugem triletju osnovne šole in kako vplivati na izboljšanje poučevanja in posledično na razvijanje sporazumevalne zmožnosti učencev. Katarina Kejžar pod naslovom »Učim – torej govorim« predstavi pomen učiteljevega govora v procesu učenja. Pri izobraževanju bodočih učiteljev ni namenjenega dovolj poudarka znanju o govornih dejavnostih in posledice so očitne. Zavedanje o vlogi govora je še posebej pomembno pri učiteljih začetnikih. V prispevku »Nekoč k retorji in gledališkemu igralcu – kam pa danes? (Poskus kritičnega pogleda na kurikularne umestitve govornega nastopa v okviru osnovnošolskega izobraževanja)« Janja Žmavc izpostavi problematiko pojmovanja, poučevanja in vrednotenja govornega nastopa kot učnega cilja in standarda v osnovnošolski vzgojno-izobraževalni vertikali. Pokaže, kako pomembno je sistematično vpeljevanje prvin govornega nastopa, ki temelji na retoričnih konceptih in ga šele v nadaljevanju nadgrajujemo z vsebinskimi izhodišči. Na to tematiko se navezuje Simona Pulko (»Poučevanje govora v učnih načrtih za osnovno šolo, srednje šole in gimnazije«), ki z analizo poučevanja in učenja govora pri predmetu slovenščina predstavi pregled, prisotnost poučevanja govora in strategije ter pristope za poučevanje govora v različnih učnih načrtih.

V sklopu **Govorne vsebine v srednješolskem izobraževanju** Jožica Jožef Beg v članku »Govorna interpretacija literarnega besedila v gimnaziji« ugotavlja, kako je poučevanje govorne interpretacije umeščeno v učni načrt, predmetni izpitni katalog za slovenščino ter učbenike za jezik in književnost v gimnaziji, kako pomembna se zdi gimnazijcem govorna interpretacija besedila, kako se pripravljajo nanjo in kako se počutijo med nastopom v razredu. Darinka Marc in Katarina Torkar Papež (»Kultura govorjene besede«) predstavita izbirne ure retorike v tretjem letniku Gimnazije Poljane; to so vaje štirih temeljnih sporazumevalnih dejavnosti (poslušanja,

govorjenja, pisanja in branja), spremlja pa jih urjenje zmožnosti kritičnega presojanja in argumentacije. Nataša Konc Lorenzutti v prispevku »Poučevanje govora v programu umetniške gimnazije (smer Gledališče in film)« predstavi program, ki vključuje sistematično gledališko vzgojo s poučevanjem teoretičnih vsebin in delom na odru. Prej pretežno gledališke vsebine v novem programu enakovredno dopolnjujejo filmske, v obeh programih pa ima trening govora pomembno vlogo.

Pod krovnim naslovom **Poučevanje govora na fakultetah** Melita Zemljak Jontes v članku »Kultura govora v študijskem programu Slovenski jezik in književnost (UM FF)« prikaže analizo vsebin kulture govora in pristopov k njeni obravnavi, katerih cilj je čim uspešnejše usvajanje sporazumevalne zmožnosti v študijskem procesu, in sicer na primerih izbranih predmetov študijskih programov Slovenski jezik in književnost Filozofske fakultete Univerze v Mariboru, Alenka Valh Lopert pa v prispevku »Kultura govora za študente Medijskih komunikacij (UM FERI)« piše, koliko jezikovnih vsebin je ponujenih študentom smeri Medijske komunikacije (UM FERI) na do- in podiplomskem študiju s poudarkom na podiplomskem študiju Radio in radijski programi ter na analizi pravorečnih problemov študentov pri govornih predstavitev in bralnih vajah v okviru omenjenega predmeta. Tomaž Petek v članku »Kako izboljšati govorno nastopanje učiteljev« poudarja, da mora učitelj upoštevati načela govornega nastopanja, pri čemer mora biti pozoren na spoznanja retorike in jezikoslovja. Avtor nam predstavi načine, kako lahko učitelj ob dobro razviti lastni jezikovni in metajezikovni zmožnosti izboljša svoje govorno nastopanje. Luka Horjak in Hotimir Tivadar (»Odprta vprašanja kodifikacije in smiselno univerzitetno poučevanje slovenskega govornega jezika«) na podlagi izkušenj s poučevanjem pravorečja študentov slovenistike na ljubljanski univerzi izpostavita množico odprtih vprašanj pravorečne norme in njene kodifikacije. Na nadsegmentni ravni sta to mesto naglasa (naglasni tipi) in z njim povezana kolikost naglašene samoglasnika, na segmentni pa npr. izgovor zvočnikov /l/ in /v/. Tina Lengar Verovnik, predavateljica na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani, v prispevku »Govorno izobraževanje študentov novinarstva« predstavi predmete, ki študente opremljajo s splošnimi jezikovnimi in posebnimi jezikovnostilističnimi znanji; zaradi vedno večje prisotnosti medijsko posredovanega govora pa se večja tudi potreba po vključevanju več govorno specifičnih jezikovnih vsebin. Zadnjih petnajst let študenti tako en semester poslušajo predmet, ki je namenjen seznanjanju s splošnimi pravorečnimi in besedilnofonetičnimi znanji kot tudi z nekaterimi jezikovnoslogovnimi posebnostmi govornih novinarskih žanrov. Martin Vrtačnik v prispevku »Poučevanje fonetike na Seminarju slovenskega jezika, literature in kulture« opiše metode poučevanja slovenske fonetike na Seminarju slovenskega jezika, literature in kulture. Ob predstavitvi fonetičnih vaj in napotkov za boljšo izgovarjavo seminaristov je omenjeno, da imajo seminaristi pri učenju slovenščine kot drugega in tujega jezika na razpolago več priročnikov in učbenikov oz. delovnih zvezkov, ne pa (še) tudi fonetičnega učbenika, ter poudari potrebo po

izdaji sodobnega pravorečnega priročnika za učenje slovenščine kot tujega in tudi kot maternega jezika.

V sklopu **Poučevanje ustvarjalne rabe govora na umetniških akademijah** Nina Žavbi v prispevku »Kako poučevati govor (izzivi sodobnega odrskega govora z vidika pravorečne norme)« s pregledom teorij s področja didaktike, z lastno refleksijo pedagoškega procesa in s pomočjo ankete s študenti preučuje način učenja in poučevanja pravorečja pri pouku jezika in govora, upoštevajoč posebnosti študija na umetniški akademiji. Prispevek želi prikazati, da je uporabljeni pristop k poučevanju tesno povezan s sodobnim gledališkim (odrskim) govorom, ki mora biti ves čas osmišljen, utemeljen z drugimi odrskimi dejavniki, igralec pa v njem ustvarjalen, inovativen in kritičen. Katarina Podbevšek se v prispevku »Razvijanje izraznosti glasu pri študentih Dramske igre« osredotoči na glas igralca, ki mora imeti določene lastnosti, primerne javnemu nastopanju, in je hkrati usklajen z vlogo, ki jo igralec na odru predstavlja. V prispevku predstavi učne strategije, ki razvijajo nadzorovano izraznost študentovega glasu in spodbujajo učinkovito uresničitev glasovnih izraznih sredstev.

Alida Bevk (»Vloga anatomije in fiziologije pri poučevanju govora«) poudarja, da je kakovosten dih temeljni pogoj za učinkovit govor. Natančnejše razumevanje anatomije (katere mišice dejansko pomagajo pri optimalnem dihanju, kaj premakne prepono ...) posamezniku pomaga pri odpravljanju težav z dihom. Selena Andrić predstavi »Pouk odrskega govora«, ki na Oddelku za gledališko umetnost Akademije za umetnost in kulturo v Osijeku poteka šest semestrov na dodiplomskem in dva semestra na podiplomskem študiju (s predmeti, ki obravnavajo gradivo, ki poleg drugega obsega postavitev glasu, artikulacijo ter verzifikacijo v klasičnih in sodobnih besedilih domače in tuje literature). Igralka Nataša Barbara Gračner se v članku »Če me ne razumeš, me ni« ukvarja z vprašanjem, ali je mogoče dramskemu besedilu zgolj s prozodičnimi sredstvi spremeniti vsebinski pomen. Glede na to, da so igralci ne le kreatorji svojega lika, pač pa tudi zgodbe, Gračnerjeva meni, da je to mogoče.

V sklopu **Govorno izobraževanje radijskih govorcev** Aleš Jan (»Zvočni medij kot učenec in učitelj«) obravnava slušni množični medij, ki je vezan na slišano besedo, slišano sporočilo in na način, kako je sporočilo podano. Od vseh slušnih množičnih občil doseže govornjena beseda, posredovana zgolj prek zvočnega medija, najširše občinstvo. Govorec se med usposabljanjem uči za govorca v mediju, vendar pa hitro postane učitelj, ki s svojo ravno govorne kulture vpliva na poslušalca, ga uči in izobražuje. Temo nadaljujeta Mateja Juričan in Maja Šumej v prispevku »Izobraževanje radijskih govorcev v Radiu Slovenija«. Pot izobraževanja od začetne avdicije do samostojnega nastopanja pred mikrofonom, ki ima na Radiu Slovenija že dolgoletno tradicijo, je dolgotrajen proces, ki poteka pod okriljem Centra za kulturo govora.

Pod krovnim naslovom **Nešolske oblike govornega izobraževanja** Klasja Zala Kovačič (»Delo gledališkega lektorja in njegova potencialna didaktična vloga na primeru drame *Rožnati trikotnik* Martina Shermana«) predstavi svoje delo lektorja v dramskem gledališču, kjer je odrski govor eno izmed najpomembnejših gledaliških sredstev. Cilj gledališkega lektorja je sooblikovati govornjeni jezik celotne gledališke predstave. Na primeru študijskega procesa za predstavo *Rožnati trikotnik* Martina Shermana prispevek izpostavi in ovrednoti potencialno didaktično vlogo gledališkega lektorja. Lucia Gaja Scuteri (»Pogled nazaj za naprej: Jezikovno razsodišče o TV-jeziku v osemdesetih letih«) izpostavi neuresničevanje knjižne govorne norme, ki v zadnjih letih narašča. Narečna in individualna zaznamovanost govora v slovenskih medijih pa ni nov pojav. V članku avtorica na podlagi arhivskih virov na kratko predstavi tiste izjave Jezikovnega razsodišča (1980–1990), ki so kritično obravnavale (pomanjkljivo) jezikovno kulturo na RTV Ljubljana v osemdesetih letih.

V zadnjem sklopu **Glas v govoru (in petju) in govor brez glasu** avtorji Vesna Kirinić Papeš, Dijana Hodalić in Zlatko Papeš v prispevku »Protokol spremljanja kakovosti glasu pri elitnih glasovnih profesionalcih z uporabo verbotonalnega sistema« obravnavajo glas in opozarjajo na velike razlike med opernimi pevci, pevci popularne glasbe, igralci in napovedovalci, zato se glasu tudi ni mogoče pri vseh lotiti enako. Za diagnostiko in spremljanje poteka rehabilitacije so potrebni samoocenjevalni testi, subjektivne ocene izpraševalcev, objektivni akustični testi in zvočni zapisi. Avtor *Priročne video slovnice slovenskega znakovnega jezika* Matic Pavlič v prispevku »Mimika v slovenskem znakovnem jeziku: slovarska, skladijska in prozodična« govori o sporazumevanju uporabnikov znakovnih jezikov (kretalcev), kjer tako jezikovni kot nejezikovni del potekata po kretalno-vidnem prenosniku. V članku predstavlja jezikovno vlogo mimike v slovenskem znakovnem jeziku, ki se uporablja leksikalno, skladijsko in prozodično.

Monografija je namenjena tako strokovnim bralcem – izvajalcem in načrtovalcem govornega izobraževanja – kot tudi širši javnosti, ki se zaveda, da govor ni samo sredstvo za sporazumevanje; pomembno je tudi sistematično in kakovostno poučevanje govora v šolah za izboljšanje govorne kulture nasploh. Tudi sama kot dialektologinja pri javnem zbornem govorjenju opažam vdor pogovornih (ali tudi narečnih) značilnosti, kot so »kvaliteta samoglasnikov, naglaševanje, raba sklonov, maskulinizacija srednjega spola, neraba dvojniskih ženskih oblik ipd.« (Jakop 210). Menim, da bi ozaveščanje pokrajinskega pogovornega ali narečnega v jeziku posameznika lahko pripomoglo k enotnejši zborni obliki slovenščine. Na zadnji strani ovitka knjige je latinski pregovor, katerega prevod se glasi: Pesnik se rodi, govorec pa naredi! Zaključujem z mislijo francoskega filozofa iz 17. stoletja: »Obstajajo določene stvari, pri katerih ne bi smeli biti zadovoljni s povprečnostjo; to so poezija, glasba, slikarstvo in javni nastop« (*Jean de la Bruyere*).

Jakop, Tjaša. »Narečno v javnem.« *Slovenski javni govor in jezikovno-kulturna (samo) zavest*, ur. Hotimir Tivadar, Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2019, str. 204–11. Obdobja 38.